

YAPISAL UYUM PROGRAMLARI VE UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Sevim AKDEMİR(*)

In this study, structural adjustment programmes, the macro-economic policies and the reforms embodied in them, have been analysed. The rates of growth and inflation in the countries implementing those programmes, together with the ratio of total debt to GNP, the ratio of exports to imports and the ratio of the current account deficit to the GNP have been analysed.

1. Giriş

II. Dünya Savaşı sonrasında, dünya ekonomik sisteminde 30 yıllık büyüme ve refah ilişkisi sürmüştür. Bu süreç, 1970'li yıllarda ortaya çıkan enflasyon ve durgunluğun –stagflasyonun- ortaya çıkmasıyla son bulmuştur. Böylece, daha önce yaşanan krizlerden farklı yeni bir kriz ortaya çıkmıştır. 1980'lerde gelişmiş ülkeler krizden çıkabilmek amacıyla neo-liberal olarak adlandırılan politikalar uygulamaya başladılar. Uluslararası Borç Krizi de dünya finans sisteminin işlerliğini tehdit eden bir faktör olmuştur. 1970'lerde patlak veren ekonomik ve finansal krizin denetime alınması için, yeni bir yapılanma ve uluslararası işbölümü ortaya çıkmıştır. Böylece 1970'lerin sonu 1980'lerin başlarında küreselleşme hedefleri gündeme gelmiştir. Gelişmekte olan ülkelerin de, uluslararası kredi kurumları, IMF ve Dünya Bankası (DB), aracılığıyla hedeflenen politikalara uyum sağlaması süreci başlamıştır. Gelişmekte olan ülkeler, IMF ve DB'ce verilen krediler yoluyla istikrar ve yapısal uyum programlarını uygulamaya yöneltmiştir. Zamanla anılan programı uygulayan ülke sayısı artmış ve programın kapsamı genişlemiştir. Çalışmada IMF ve DB'nin verdiği yapısal uyum programı uygulaması koşulluna dayalı kredilerin, koşulları ve

(*) Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisat Bölümü

uygulama sonuçları değerlendirilecektir. Yapısal uyum programları aynı zamanda istikrar politikası önlemleri de içermektedir. Çalışmada ki yapısal uyum programları politikaları, istikrar politikalarını da kapsamaktadır.

2. Yapısal Uyum Programları ve Kredileri

2.1. Yapısal Uyum Kavramı ve Amaçları

Uyum olgusunun çeşitli tanımları yapılabilir. Bunlardan biri "daha tatmin edici bir duruma gelmek" tir. Anılan kavram, "yeni bir düzenin taleplerine doğru yönelme", "daha doğru ya da daha etkin bir görelî konuma ulaşma" ya da "performansı yükseltmek için değişkenlerin yeniden düzene konması" olarak da tanımlanabilir (Thomas ve Chibber, 1989:2; Ongun, 1999:287). İkinci tanım ise, "çoğunlukla beklenmedik özelliklerdeki ani ya da büyük değişmelere adapte olmaktır" (Streeten, 1991:93). 1980'lerin başında uyum kavramı konusunda bir açıklık yoktu ve 1982'de IMF Genel Direktörü uyum kavramının özelliğini şöyle açıklamıştır: "eğer dünya ekonomisinin daha sağlıklı ve daha dinamik bir iklime kavuşması isteniyorsa, mevcut durum enerjik ve cesur önlemlerin kabulünü gerektiriyor. Yapısal uyum gibi bir ölçüde müphem bir kavramla dünya ekonomisinin seyrini değiştirecek bir süreç kastedilmektedir" (15 Mart 1982 IMF Bülten-TİMUR, 1996:16). Bu tanımlar, uyum sürecinin iki evreye sahip olduğunu düşündürmektedir: 1) Yeni ya da daha önce görmezlikten gelinen ya da bastırılan bir gerçeklik hakkında bilgi sahibi olmak 2) Politikaları ve kurumları yeniden biçimlendirmek ve yeniden yönlendirmek (ONGUN, 1999:287).

DB Yapısal Uyum Kredilerini (Structural Adjustment Loan-SAL) şöyle tanımlamaktadır. "SAL'lar proje kredisi değildir. Ekonomik yapıda biraz değişiklik yapmak için gerekli olan kurumsal değişimleri ve politikaları destekleyen programlara verilir. Böylece, orta dönemde ödemeler bilançosu dengesizliği düzeltilir ve büyüme oranı artırılır" (WB, 1995:107).

Petrol fiyatlarındaki 1973 ve 1979'daki büyük artışlar, 1979 faiz şoku, sanayileşmiş ülkelerde meydana gelen uzun süreli düşük büyüme oranı, birçok gelişmekte olan ülke (GOÜ)'de dış ticaret hadlerinin bozulmasına ve ödemeler bilançosu dengesizliğine neden olmuştur. Bu koşullar altında DB, yapısal uyum adlı yeni bir ödünç verme programını başlatmakla inisiyatifi eline geçirmiştir. Ekim 1979 tarihli IMF ve DB'nın Governörler Kurulu toplantısında DB Başkanı Robert S. McNamara'ca yapısal uyum kredileri gündeme getirilmiştir.

DB'nin Yapısal Uyum Kredilerinin ilk başlardaki amacı; ödemeler bilançosu dengesizliğini gidermek, ithalat dar boğazlarını çözmek ve büyüme hızını artırmaktı. Bu krediler daha sonra politik reformları uygulamak için bir araç olarak kullanılmıştır. Zamanla makroekonomik koşullar genişletilmiştir (WB, 1995:1-242).

DB'nin sözcükleriyle, yapısal uyum kredileri cari işlemler açığını azaltmak için gereklidir. GOÜ'ün uyum sağlaması gereken değişimlerinin, birçoğunun kalıcı olması, ve uzun vadede gerçekleşmesi nedeniyle, kısa vadeli programlarla ekonomide gerçekleşmesi gereken yapısal uyum sağlanamaz. Orta vadeli ve birbirini izleyen programlar için verilen yapısal uyum kredileriyle uyum sürecinin gerçekleşmesi sağlanır ve devamlı kontrol edilebilir. DB'nin 1980 Yılı Raporun'da GOÜ'de sürdürülebilir bir büyümeyi sağlamak için, mevcut sermayenin daha etkin kullanılması gerektiği belirtiliyor. Bu bağlamda, yurtiçi tasarrufların, enerji ve gıda üretimlerinin artması, enerjinin tutumlu kullanılması ve ihraç malları çeşitlerinin artırılması gereği vurgulanmaktadır. Bunları gerçekleştirmek için ise, geçmişte olduğundan farklı bir yatırım kalıbının gerektirdiği belirtilerek, DB'nin yapısal uyum kredilerinin amacının bu zor göreve yardımcı olacağı belirtilmektedir (WB, 1980:67-68).

Yapısal Uyum Programına bağlı krediler tek tek ülkelerin ihtiyaçlarına göre esnek olarak belirlenir. Genel olarak şu önlemleri kapsar (WB, 1980:68):

- Üretimin yüksek enerji fiyatlarına uymasını sağlayacak önlemler,
- Uzun dönemde tamamlanan, fakat istihdamın artmasını sağlayacak emek- yoğun yatırımları,
- İhracatı birkaç ilksel maldan oluşan ekonomilere, geleneksel olmayan ve ihraç mallarını çeşitlendiren yatırımların teşviki,
- Yerli sanayinin aşırı korunması ya da maliyet yapılarındaki bozulma ve ihracat formaliteleri nedeniyle ihracat olanakları azalmış olan ekonomilerinin, ihracatının rekabet gücünün artırılmasına yönelik önlemler,
- Kamu yatırım ve harcamaları arasındaki dengeyi yeniden kurmak ve varolan kamu yatırım yatırımlarında iyileştirme sağlamak,
- Fiyatlara ve mali önlemlere ilişkin politikaların yeniden değerlendirilmesiyle, ulusal kaynakların etkin kullanımını sağlayacak önlemler,

-Piyasa mekanizmasıyla, kaynakların etkin kullanımını sağlayacak kurumsal değişimlerin gerçekleştirilmesi,

Daha sonra uygulamada netleşen uzun vadeli yapısal uyum kredilerinin temel koşulları ve gerçekleri ise şöyle sıralanabilir (BELLO, 1998: 56-57; WB, 1995: 1-24);

-Ulusal sanayinin uluslararası rekabet gücünü artırmak ve ihracata yönelik üretimi desteklemek. Böylece ülke için gerekli döviz sağlanacaktır. Bu uygulama dışa açık büyümenin, ithal ikamesine dayalı büyümeden daha dinamik ve sürekli olduğu düşüncesine dayanmaktadır.

-Mal ve hizmet üretiminde etkinliği artırmak ve üretimi dış rekabete açmak için sanayi ve mali alandaki yabancı sermayeye uygulanan kısıtlamaları kaldırmak.

-İhracat ürünlerinde rekabet üstünlüğünü yaratabilmek için, ulusal paranın yabancı paralar karşısındaki değerini düşürmek.

-Kaynak dağılımını hükümet kararı yerine pazara bırakmak amacıyla, Kamu İktisadi Teşebbüslerini özelleştirme ve kamu yönlendirmelerini kaldırma (deregülasyon) sürecini başlatmak.

-Enflasyonu denetim altına almak ve dış sermaye talebini azaltmak için gerekli önlemleri almak. Bu önlemler genellikle, eğitim, sağlık ve sosyal harcamaların azaltılmasını gerektirmektedir.

SAL'la ödemeler dengesi problemlerini oluşturan, çarpıklıklar, darboğazlar ve yapısal sertliklerin giderilmesi düşüncesiyle, kısa dönemli istikrar yerine aşamalı yapısal uyuma geçilmiştir.

2.2. Yapısal Uyum Programları Uygulamalarında DB ve IMF İşbirliği

Yapısal Uyum Programları, bu programlardaki IMF ve DB'nin rolleri konusunda tartışma yaratmıştır. Bretton Woods Anlaşması ile IMF ve DB'nin görevleri net olarak belirlenmişti. Kısaca ifade edersek, IMF'nin ilgi alanı uluslararası parasal konular ve sanayileşmiş ülkeler ile ilgiliydi. DB ise AGÜ'lerin kalkınma sorunlarıyla ilgili bir kuruluştur. Böylece iki kuruluş arasında iş bölümü ve faaliyet alanı konusunda bir karışıklık olmamıştır. Fakat 1971'de ortaya çıkan para sistemi sorunu ve iki petrol şoku, anılan iş bölümünü etkilemiş ve değiştirmiştir. GOÜ'lerde ödemeler dengesizliğinin ortaya çıkmasıyla IMF, 1975 yılında Genişletilmiş Fon Kolaylığı (Extended Fund Facility -EFF-) düzenlemelerine başlamıştır. Böylece 1970'lerin sonlarından itibaren, özellikle 1980'li yıllarda talep

yönetimli politikalar yerine, orta vadeli arz yönlü politikalara yönelmiştir. Fon ve Banka'nın görev ayrımında çatışma olmuştur. DB ise, uzun dönemli gelişme programlarının mali kriz ile kesildiği ve uygulanamayacak duruma geldikleri 1980 yılında uyum programlarına başlamıştır. Böylece yapısal uyum programlarının uygulanmasında Fon ve Banka arasında bir işbirliği başlamıştır.

IMF ve DB programları hem birbirlerini tamamlayıcı hem de güçlendirici niteliktedir. SAL'lar için düzenlenen politika çalışma belgesi (Policy Framework Paper – PFP-)’ni bu iki kurum ve anlaşmayı yapacak borçlu ülke yetkilileri beraber hazırlamaktadırlar (WB, 1995:19). PFP’yi, WB değerlendirme çalışmasında şöyle tanımlamaktadır: "PFP düşük gelir düzeyindeki ülkelere finansal destek sağlamak için öneriler içerir ve Fon/Banka politikasına uyum ile etkin bir koordinasyona güvence veren bir araçtır. Bu ülkelere yardım verilmesinde büyük rol oynar. Belirlenen makroekonomik ve mikroekonomik hedeflerin orta vadede uygulanıp, başarılması için düzenlenir. Genellikle PFP borçluların bir dokümanı olarak anlaşılır. Çünkü borçlu ülke programın uygulanmasında düzenlenmesinde kritik öneme sahiptir. PFP işlemleri 1986 Temmuz-Ağustos’unda ilk defa başlatılmıştır. Yaklaşık olarak 35 ülke ile ilgili düzenleme Fon Yürütme Komitesi tarafından değerlendirilmiş ve Bank's Committee of the Whole tarafından görüşülmüştür. Düzenlemelerde IMF, makroekonomik projeksiyonlar ve politikanın düzenlenmesinden sorumludur. Banka, sektör ve ara sektör politikalarını tamamlayan destek sağlar. Banka'nın anahtar politikaları dört alandadır. Bunlar, korumacılığın azaltılması, fiyatlara müdahalelerin kaldırılması, sektörel düzenlemeler, yatırımlar ve KİT'lerin yönetimi ile ilgilidir. Borçlu ülke, Fon-DB'ca PFP düzenlenir ve çok taraflı, tek taraflı yardım kurumlarınca da yakından incelenir. Bu inceleme finansal yükümlülük ve politika bağlamında gerçekleştirilir. Banka/Fon PFP düzenlemesinde önemli politikaların belirlenmesinde çok yakın işbirliği içinde çalışırlar. Bu işbirliği son dönemlerde daha da gelişmiştir. Fakat Banka/Fon çalışmalarında makroekonomik stratejiyi ve politikalar veya zamanlama, yoğunluk ve makroekonomik hedeflerin belirlenip sıralanması konusunda bazı güçlüklerle karşılaşılırlar. Bu operasyonları belirleyip kesinleştirmek uzun zaman almaktadır. Banka ve Fon politika araçlarını bütünleştirmek için beraber çalışırlar ve borçlu ülkelere yaptıkları önerilerde çelişmekten kaçınırlar" (WB, 1995:264-265).

Yapısal uyum politikaları yavaş uygulanan istikrar politikaları değildir. Daha hırslı amaçları gerçekleştirmeye çalışan, daha fazla zaman gerektiren, daha geniş kapsamlı ve uygulanan ülkedeki politikaları derinden etkileyip değiştiren, yeni birikim modelleri öngören aşamalı politikalar setidir. SAL'lar makroekonomik politikayla ilgili olarak, kamu yatırım programının kompozisyonunu ve büyüklüğünü belirleyen anlaşmaları, kapsamaktadır. Ayrıca SAL anlaşmaları, sürdürülebilir büyüme için kaynakların mobilizasyonunu, tarım, sanayi, enerji, mali sektör politikalarını kapsamaktadır ve makroekonomik ve sektörel politikalarla ilgilidir. Daha açık bir söylemle, hükümetler bağımsız bir makroekonomik politika uygulayamaz duruma gelirler. Programın hedefi sadece makroekonomik büyüklüklerin denetimi değildir, aynı zamanda ekonomideki sektörlerle de doğrudan müdahaleler öngörmektedir. Bu müdahaleler hem kamuya hem de özel sektöre yönelmiştir.

SAL ve SECAL'lar Banka'nın politika etkileyici rolünün başlangıcı değildir. Kuruluşundan beri WB bu rolü çeşitli biçimlerde oynamıştır. Ekonomik çalışma ve araştırmaları, proje kredileriyle yaptığı teknik uzmanlık hizmetleri, borçlanan üyelerle yapılan görüşme ve tartışmalar, kredi hacmini kısıtlama tehdidiyle desteklenen ve politika diyaloguyla gayri resmi koşulluluğun bir bileşiminden oluşan süreçler, Banka'nın politika-etkileyici rolüne ilişkin eski örneklerdir (Ongun, 1999:297; Kapur, 1997:128).

SAL uygulamalarıyla, zamanla Banka'nın geleneksel proje ve kalkınma amaçlı program kredileri kaldırılacaktı. Fakat GOÜ'deki dış ticaret hadlerindeki bozulmanın devam etmesi, reel faiz oranlarının yükselmesi, borç krizinin patlaması ve dünya çapında ki resesyonun genişlemesi, gelişmiş ülkelerdeki büyüme oranlarının geçmişteki 10 yıllık büyüme oranlarının altında kalmasıyla SAL'larla uygulanan yapısal uyum programlarının kapsamı Sektörel Uyum Kredileri (Sector Adjustment Loan -SECAL-) ile genişletilmiştir (WB, 1988:11). Yapısal uyum programlarını uygulamakta isteksiz olan ülkeler için sektörel uyum kredileri uygulanmaktadır. SECAL'larla uygulanılması istenilen sektör politikaları (Mali, ticari, tarım, enerji, endüstri v.b.) kapsamı SAL'lara göre daha dar olduğu için kabul edilmesi kolaydır. Bu nedenle Banka'dan SECAL talep edilmektedir.

DB, SECAL'ların makroekonomik politikaların tamamlayıcı parçası olmasını beklediğini, sektörel reformların tam başarılı olması için, uygun

makroekonomik yönetimin gerektiğini vurgulamaktadır. Fakat birçok üye ülkeye SECAL'lar verildiği zaman, uygulanan bir SAL programı yoktur. 1989 mali yılında Banka'nın verdiği 21 SECAL'ların 11'inde makroekonomik koşullar içeren SAL uygulaması yoktur. Diğer SECAL'lar ise SAL'ları tamamlamak amacıyla verilmiştir. Genel olarak verilen SECAL'ların yarısında yer alan koşullardan biri masnetme düzeyini düşürmeyi içermektedir (WB, 1992:75). IMF; 1986 yılında Yapısal Uyum Kolaylığı (Structural Adjustment Facility – SAF) ve 1987 yılında Genişletilmiş Yapısal Uyum Kolaylığı (Enhanced Structural Adjustment Facility – ESAF)'ni oluşturmuştur (IMF Survey, 1994: 222-232). Kredi en düşük gelirli AGÜ'lere verilmektedir. IMF'in SAF ve ESAF kredisi açtığı ülkeler genellikle, Alt Sahra Afrika ülkeleridir (IMF, 1993: 3).

3. Yapısal Uyum Programı Uygulamaları

Yapısal uyum programları aşamalı olarak uygulanır. Bu aşamaların hangi sırayla uygulanacağı önemlidir. Yapısal ve sektörel uyum programlarıyla gerçekleştirilen reformlar, genellikle IMF'nin desteklediği istikrar politikalarıyla birlikte uygulanmakta ve beraber değerlendirilmektedir. Yapısal uyum programları bir paketin parçaları olarak açıklanmaktadır. Fakat içerdikleri reformların hepsi aynı zamanda uygulanmaya konulmaz. Bu nedenle reformların sıralaması önemlidir. Genellikle öncelikle makroekonomik politika değişimleri ortaya konulur. Bu uygulamalar istikrar programları önlemlerini içerir. Temeli sıkı para, maliye ve döviz kuru politikasıdır. Daha sonra uygulanan reformlar, mali, ticaret, sanayi, finans, kamu sektörü ve tarım reformlarından oluşmaktadır. Çalışmamızda bu bağlamda öncelikle makroekonomik politikalar daha sonra diğer reformlar incelenecektir.

3.1. Makroekonomik Politikalar

SAL ve SECAL'lar ayrıntılı makroekonomik politika koşulları taşımaktadır. Uygulanan makroekonomik politikalarla, dışa açık bir ekonomide iç ve dış dengesizlikler düzeltilmeye çalışılmaktadır. İç denge, düşük enflasyon oranıyla, dış denge ise istikrarlı döviz rezervleriyle gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Programın ilk uygulandığı yıllarda, ekonomik istikrarsızlıkla mücadele sektörel reform programı düzenlemeleriyle başa çıkmaya çalışılmıştır. Ticari ve mali sektörde liberalizasyon uygulamaları yapılmıştır. Zamanla uyuma katkısı zayıf

olduğu için makroekonomik politika değişimlerine başlanmıştır (WB, 1995:115; WB, 1988:73-74).

Banka'nın iç ve dış dengeyi sağlamak için uyguladığı standart bir yaklaşım vardır. Bu temel çerçevede iç denge, daraltıcı maliye politikası uygulamalarıyla sağlamaya çalışmaktadır. Sıkı para politikası, reel döviz kuru ve pozitif faiz oranı uygulamalarıyla CİB dengesi ve istikrarlı döviz rezervleri dengesi gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır (WB, 1988:75). DB'nin klasik iç denge yaklaşımında uygulanan politikaları şöyle açıklanmaktadır. "Eğer enflasyon çok yüksekse, mali açık azaltılmalıdır. CİB açığı çok fazlaysa, reel bir devalüasyon gerekir ve döviz rezervleri çok düşükse ve/veya hızla azalıyorsa, para politikası sıkıştırılacaktır". Banka uygulanan bu politikalar ile tüm makro değişkenlerin etkileneceğini belirtiyor. Fakat bu uygulamaların ekonomiyi düzenleyeceğini vurgulamaktadır (WB, 1995:118).

1980'lerin ortasından sonra başlatılan uyum kredileri programları mali koordinasyon ve gerçekçi döviz kuru, para politikası önlemlerini daha çok içermektedir. Gerçekçi döviz kuru koşulları uyum programlarında çok önemlidir. Banka'ca çoğunlukla bu vurgulanmaktadır ve IMF programlarıyla uyuşan, reel döviz kuru uygulaması koşulları daha da artmıştır. Banka; döviz kuru reformunun ödemeler dengesizliğini gidermenin basit aleti olmadığını vurgulayarak, yapısal uyum programlarının temel elemanı olduğunu belirtmektedir (WB, 1988:75).

SAL programlarındaki temel amaç, ödemeler dengesizliğini gidermek, enflasyon oranını düşük bir düzeyde tutmak ve fiyat yapısındaki sapmaları düzeltmektir. Böylece ekonomi sürdürülebilir bir büyüme süreci içine girecektir. Bunu sağlamak için ise, ekonominin dışa açılması ve ihracatın artırılması gerekir. Dışa açılma ile ithalat da kolaylaşacak, dış ve iç fiyat arasındaki sapmalar giderilecektir. Bu bağlamda döviz kuru, uygulanan programda önemli bir araç olmaktadır. Döviz kurunun yurtdışı ve yurtiçi enflasyon farkına göre değer kaybetmesi gerekir. Ulusal paranın değer kaybetmesi ile ülkenin rekabet gücü artacaktır. Yurtiçinde üretilen malların fiyatları ise düşük kalacaktır. Böylece ülkenin dünya piyasalarındaki rekabet gücü artacaktır. Bu yaklaşımda esneklikler kritik öneme sahiptir.

Devalüasyon -esnek kur- uygulamasında döviz kurunun yükselmesiyle -ithal malların yurt içi talep esnekliğine bağlı olarak- ithalat talebi azalacak ve ithalat giderleri düşecektir. İhraç malların dış talep esnekliğine bağlı olarak da, ihracat hacmi ve ihracat gelirleri artacaktır. Bunun

gerçekleşmesinin koşulu ise, arz esnekliğinin sonsuz olması ve ihracat malları dış talep esnekliği, ithal malların iç talep esneklikleri -talebin fiyat esnekliği- toplamının birden büyük olmasıdır. Devalüasyonun başarılı olabilmesi -CİB açığını giderebilmesi- için talep esnekliklerinin toplamının değerinin büyük önem taşımaya Marshall-Lerner-Robinson Koşulu adı verilir (Yılmaz, 1992:192-196; Kazgan, 1974:312-317).

Ödemeler bilançosu dengesizliğini gidermek için enflasyonun düşürülmesine yönelik politikalar da uyum programlarında yer almaktadır. Bu ise, toplam talebi düşürmekle mümkün olmaktadır.

Ödemeler bilançosu açıkları, kısa ve basit şekliyle ithalat(M) ile ihracat(X) arasındaki fark olarak tanımlanabilir. Bu fark; yatırımlar(I) ile tasarruf(S) arasındaki fark ile, devlet harcamalarıyla(G), devlet gelirleri(R) arasındaki farkın toplamına eşittir. Dengenin sağlanması -kaynakların tam istihdamı halinde- yatırımların azalması, tasarrufların artması -dolayısıyla tüketimin azalması- ve/veya devlet harcamalarının azalması ve devlet gelirlerinin artmasıyla gerçekleşir. Anılan özdeşlik şöyle yazılabilir.

$$M-X = (I-S) + (G-R)$$

Özdeşliğin sol tarafı dış açığı, iki bölümden oluşan sağ tarafı ise iç açığı verir. Genellikle (G-R)'nin iç açıkların kaynağını oluşturduğu kabul edilir. Fakat aynı büyüklükteki bir açık her zaman makro dengesizliklerin kaynağı olmaz. Örneğin bir bütçe açığının genel fiyat düzeyi üzerindeki etkisi birçok nedene dayanır. Bunlardan biri açığın finansman yöntemidir (Ongun, 1999: 280). Uyum programları masnetme düzeyini azaltmak için, daraltıcı maliye ve sıkı para politika koşulları taşımaktadır. Uyum programları, uzun dönemli makroekonomik dengeleri kuracak gerekli önlemleri destekleyen reformlar da taşımaktadır. Harcama kısıcı ve değiştirici politikalarla beraber kamu harcamaları ve kamu girişimleri, vergi reformları uygulanmaya başlanır.

Uyum programlarında faiz oranlarının serbest bırakılması önerilmektedir. Faiz oranları; enflasyon oranı, devalüasyon beklentisi ve ekonominin dışa açıklık derecesine bağlıdır. Eğer iç faiz oranı, uluslararası faiz oranından düşükse, sermaye çıkışı olacaktır ve rezervler azalacaktır. Dış dengesizliği gidermek için, faiz oranının uluslararası faiz oranından yüksek olması gerekir. Aynı zamanda tasarruflar da nominal faizden değil, reel faizden etkilenmektedir. Reel faiz oranı, nominal faiz eksi gerçekleşen enflasyon oranı kadar olmalıdır. Para politikası mali açığı gidermeye yönelik düzenlemeler de içermelidir. İç faiz oranı, uluslararası faiz oranı

Tablo 1: Ülke Gruplarına ve Politika Alanlarına Göre Borç Anlaşmalarındaki Koşulların Dağılımı (1979-89)

	Tüm ülkeler	HIC	SSA	SAL	SECAL	Hybrid Krediler	Tüm Koşulların Dağılımı*
1. Massetme Düzeyinin Azaltma Politikası	12	9	13	18	8	8	11
Maliye Politikası	9	7	12	16	6	7	8
Para Politikası	2	2	2	2	2	0	3
2. Harcama Kaydırıcı Politikalar	3	2	4	5	2	2	5
Döviz Kuru Ücretler	2	2	2	2	1	0	3
	2	0	3	3	1	2	2
3. Arz Yönlü Büyüme Politikaları	85	89	82	77	91	90	84
Ticaret	16	22	14	15	17	4	16
Sektörel	28	23	26	18	35	62	28
Sanayi	4	4	4	3	4	5	5
Enerji	6	3	2	3	7	31	5
Tarım	17	16	19	12	20	19	17
Mali Sektör	10	12	7	10	9	1	10
Özelleştirme	7	7	6	11	4	0	9
KİT Reformu	16	18	19	15	17	7	14
Sosyal Politika Reformu	4	5	5	2	5	14	3
Diğerleri	4	2	5	4	3	1	5
Toplam	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: Steven B. Webb ve Karim Shariff "Designing and Implementing Adjustment Programs" *Adjustment Lending Revisited, Policies to Restore Growth*, WB, Washington.D.C., 1992:70.

- HIC Ağır Borçlu Ülkeler
- SSA Alt Sahra Afrikası Ülkeleri
- SAL Yapısal Uyum Kredileri
- SECAL Sektörel Uyum Kredileri
- Kredi anlaşmalarında yer alanlar da dahil olmak üzere tüm ülkelerdeki tüm önlemlerin dağılımı
- Tablodaki koşulların dağılımı 61 GOÜ'ye verilen 183 SAL ve SECAL koşullarını içermektedir.

kadar olmalıdır. Hatta sermaye kaçışına engel olmak için daha yüksek olmalı ve risk oranı ve paranın değer kaybı beklentilerine bağlı olarak pozitif olmalıdır (WB, 1995:119).

Tablo-1'de 61 GOÜ'de uygulanan 183 SAL ve SECAL anlaşmasının içerdiği koşulların yüzde dağılımı yer almaktadır. Anılan anlaşmalarda masetme düzeyini azaltmak için uygulanması istenilen daraltıcı maliye politikası koşulları toplam koşulların % 26'dır. Ayrıca arz yönlü büyüme politikalar grubunda yer alan sektörel reformların bir çoğu-özellikle mali sektör, KİT reformu, özelleştirme-toplam masetme düzeyini düşürme politikalarını içermektedir. Banka tarafından yapılan bir çalışmada, 1979-89 döneminde yapılan uyum anlaşmalarının 4/5'nün harcamaları azaltıcı ve/veya makro ekonomik dengeyi düzenleyici ve değiştirici politikalar içerdiği belirtilmektedir (WB, 1992:74). Enflasyon oranını düşürmek, iç ve dış borçlanmayı azaltmak ve mali istikrarı sağlamak için, daraltıcı maliye politikası gereklidir (WB, 1995:120).

3.1.1. Mali Politikalar

Mali politikalar, para politikası, kamu harcamaları, kamu finansmanı ve özel sektör yatırımlarını etkiler. İç denge, mali denge ve düşük bir enflasyona bağlıdır. SAL programlarında mali politikalar çok önemlidir ve programın anahtar koşulludur. Program uygulamaya başladığında hükümet ilk olarak, hem makroekonomik istikrarı sağlamaya hem de enflasyon oranlarını düşürmeye çalışmalıdır. Mali reformlar hükümet harcamalarını düşürme ve gelirleri artırma -vergi reformu- önlemleri içerir (WB, 1988:133). GOÜ'lerde hükümet finansman ihtiyacını gidermek amacıyla, MB'nin hazineye açtığı kısa vadeli avansları ve iç-dış borçlanma olanaklarını kullanmaktadır. Bütçe açığı; faiz oranını, özel sektör kredilerini ve döviz rezervlerini etkiler. Kamu kesimi harcamalarını -cari ve yatırım harcamalarını- vergilerle, tahvil ve/veya bono ihracı veya emisyonu artırarak finanse edebilir. Fakat sıralanan araçlardan hangisini kullanırsa kullanılsın, özel sektörün yatırımına yönecek kaynaklarını azaltır. Bu nedenle kamu kesimi harcamalarının azaltılması gerekir. Bu uyum programlarında yer alan mali reformların temel felsefesidir. Bu bağlamda kamu harcamalarının kısılması gerekmektedir. Vergi reformlarıyla da kamu gelirleri artar. Uygulanan uyum programlarında kamu gelirlerini artırıcı vergi reformları ya uygulanamamış ya da uygulanmak istenmemiştir. Uygulamada harcamaları kısmak amacıyla tüketim malları üzerinden

alınan –KDV gibi- dolaylı vergiler artırılmaya çalışılmıştır. Gelir vergisi oranları yükseltmek istenmemiştir. Tablo-2’de tüm uyum programı uygulanan ülkelerdeki hükümet gelir-giderleri yer almaktadır.

Tablo-2’yi incelediğimizde toplam gelir/GSMH oranında uyum öncesi, uyum dönemi ve sonrasında önemli değişimin olmadığı gözlenmektedir. Toplam harcama /GSMH oranında ise düşük gelirli ülke grubu hariç, uyum ve uyum sonrası dönemde düşmeler olmuştur. Harcamalardaki azalma sosyal, ekonomik ve altyapı harcamalarındaki azalma nedeniyle olmuştur. Düşük gelirli ülkelerde ise GSMH’nin %3.1’i olan sosyal harcamalar uyum ve sonrasında sırasıyla %3.8, %3.7 olmuştur. Bu harcamaların milli gelir içindeki payı küçüktür. Orta gelirli ülkelerde ve Alt Sahra Afrikası ülkelerinde ise sosyal harcamalarda azalma vardır. Alt yapı ve yatırım harcamalarında da azalma olmuştur. Sosyal harcamalardaki azalma uyum programlarının en çok eleştirilen konusudur. Aynı bağlamda gelir vergisini artırma yerine, tüketim vergisini artırmaya yönelik vergi reformları da eleştirilen konulardır.

Tablo 2: Hükümet Gelir ve Harcamaları

	Düşük Gelirli Ülkeler			Orta Gelirli Ülkeler			Alt-SahraAfrikası Ülkeleri		
	Uyum Öncesi	Uyum Dönemi	Uyum Sonrası	Uyum Öncesi	Uyum Dönemi	Uyum Sonrası	Uyum Öncesi	Uyum Dönemi	Uyum Sonrası
Toplam Gelir (Gelir/GSMH)	17.0	20.0	20.7	17.6	17.6	17.1	18.7	18.9	17.7
Vergi Gelirleri	15.0	16.2	17.5	15.4	15.4	15.2	16.0	16.7	16.4
Dolaylı Vergi	4.1	5.5	6.2	6.2	6.7	6.4	3.4	3.8	4.4
Gelir Vergisi	5.8	5.8	5.9	3.9	4.0	4.1	5.4	4.6	4.1
Dış Ticaret Vergisi	4.2	3.2	3.4	3.7	3.5	3.6	6.2	7.3	7.8
Diğer Vergiler	0.9	1.6	1.9	1.5	1.1	1.0	1.0	1.0	0.2
Vergi Dışındaki Gelir	2.7	3.8	3.2	2.2	2.3	1.9	2.7	2.2	1.3
Toplam Harcama /GSMH	22.8	29.4	33.0	22.7	22.0	19.0	27.0	25.1	21.3
Genel Kamu Harcamaları	3.5	7.0	7.4	3.4	3.2	3.0	5.2	4.5	4.7
Savunma	3.2	3.1	3.7	3.2	3.2	2.8	3.2	2.0	1.5
Sosyal Harcamalar	3.1	3.8	3.7	5.0	4.2	3.7	5.0	4.9	3.9
Ekonomik Harcamalar	7.4	9.4	8.6	5.5	4.3	3.9	7.0	6.3	4.3
Altyapı	3.3	2.5	2.6	2.2	1.8	1.4	3.7	2.7	1.6
Tarım	2.1	3.0	2.1	1.2	1.0	1.0	2.2	2.2	1.8

Kaynak: *Structural ve Sectoral Adjustment World Bank Experience, 1980-92 Carl Jayarajah ve William Branson OED, A World Bank Operations Evaluation Study, 1995: 134 .*

Not:- Altyapı harcamaları, madencilik, taşıma ve iletişimden oluşmaktadır. Sosyal harcamalar; sağlık ve eğitimden oluşmaktadır.

- SAL ve SECAL programı uygulanan tüm ülkeleri kapsamaktadır.

3.2. Ticaret ve Sanayi Politikası Reformu

Uyum programlarının ilk aşamasında öncelikle uygulanılması istenilen reform, ticaret politikası reformudur. Genellikle bu reformun uygulama sıralaması; ithalat kotalarının kaldırılması, ithalatta uygulanan tarifelerin indirilmesi, ihracatı özendirme sisteminin iyileştirilmesi şeklindedir. WB; ödemeler dengesizliği problemi yaşayan ülkelerde ticaret, döviz kuru

politikalarının yanlış olduğu ve kurumsal zayıflıklar olduğunu belirtmektedir. Dış şoklar karşısında ticaret hadleri bozulan ülkelerin, kota ve tarife indirimlerini kapsayan ticaret politikası uygulamalarını gerçekleştiremediklerini vurgulamaktadır. WB; dış ticaretin liberalizasyonu, ulusal piyasaların uluslararası rekabete açılmasıyla, fiyat sistemi tarafından yönlendirilen yatırımlarla, üretimin yeniden yapılandırılması gerektiği görüşündedir.

1980'lerde uygulanan, uyum programlarının uyum koşullarının ortalama % 17'si ticaret politikası reformu koşulları daha çok iken, son yıllarda bu koşulların oranları azalmıştır. Çünkü bir çok ülkede dış ticaret politikası reformunun % 85'i gerçekleştirilmiştir (Webb ve Shariff, 1992:76). Ticaret politikası reformlarının; vergi sistemi, döviz kuru, kamu sektörü, mali sektör, işgücü piyasası ve ihracat teşvikleriyle desteklenmesi gerekir. Anılan reformlar gerçekleştirildiği zaman, ticaret politikası reformu, yani liberalizasyon otomatik olarak gerçekleşir.

Ticaret politikası reformu ile sanayi politikası reformu birbirinden ayrılamaz. Uygulanan ticaret politikası reformuyla, sanayileşme politikası değiştirilir. WB, GOÜ'de yaşanan problemlerin uyguladıkları sanayileşme politikasından kaynaklandığı görüşündedir. Bu ülkelerde uygulanan sanayileşme stratejisi; etkin değildir, (ithal ikameci sanayileşme ve kamu girişimleri) dış şoklar karşısındaki uyumu yetersizdir ve düşük bir oranda büyümeye neden olur (Webb ve Shariff, 1992:78).

DB başarılı bir uyum için dış ticaret ve sanayi sektöründe yapılması gereken uygulamaları, aşağıda yer aldığı şekilde belirtmektedir (WB,1995:200,201).

-Uyum programlarının başarılı olması için, öncelikle makroekonomik istikrar sağlanmalıdır. Mali açık ve CİB açığı azaltılmalı, rezervler artırılmalı, enflasyon kontrol altına alınmalıdır.

-Gerçekçi döviz kuru politikası uygulanmalıdır. Reel döviz kuru politikasıyla, pazarlanabilir malların fiyatları, pazarlanamaz mal fiyatlarına göre daha fazla artacaktır ve imalat sanayii ihracatı teşvik edilecektir. Aynı zamanda anılan uygulamayla, ithal ikameci malların üretimi de teşvik edilir ve üretimde düşme engellenir.

Tablo 3: Sanayi ile İlişkili Ticaret Politikası Reformları Uygulama ve Koşulların Dağılımı (%)

	İthalat ve İhracat Kotaları	İthalat Sübvansiyonları	İhracat Sübvansiyonları	İthalat ve ihracatın Finansmanı ve Kredilendirilmesi	Diğer İhracat Teşvik ve Rejimleri	Diğer İhracat Kurumları ve Geliştirilmesi	Diğer Ticaret Politikaları	Toplam
Uyum Programı Uygulayan Tüm Ülkelerde Koşulların Ortalama Dağılımı	20,3	17,7	5,4	13,7	17,7	15,3	9,9	20,3
Koşulların Uygulanma Oranı	77,9	58,7	87,0	48,3	65,3	63,9	52,4	77,9

Kaynak: *Structural ve Sectoral Adjustment World Bank Experience, 1980-92* Carl Jayarajah ve William Branson OED, *A World Bank Operations Evaluation Study, 1995:S.187.*

-İthalat rejiminde değişiklikler yapılmalıdır. İthalat formaliteleri kolaylaştırılması, dış ticarete uygulanan tarifelerin azaltılmasıyla, imalat sanayinde kapasite kullanım oranı ve üretim artacaktır.

-İhracatta uygulanan vergi ve kotalar düşürülmelidir. İhracat kota ve vergileri azaltılır ve ihracat sektöründe reformlar yapılıncaya, ihracat artar. İhraç malları üreten sektörlerde varolan vergilerin düşürülmesi, serbest bölge uygulamalarıyla, ihraç malları üretimindeki zorluklar azaltılır.

-Liberalizasyon uygulamalarıyla (giriş ve çıkış engellerinin kaldırılmasıyla) ulusal piyasalar dış rekabete açılarak kaynaklar en rasyonel kullanıldıkları alanda istihdam edilir ve ihraç malları dünya pazarında rekabet gücüne sahip olur. Ayrıca birkaç ilksel malın ihracatını yapan ülkelerde, ihracatın çeşitlendirilmesi için önlemler alınır ve Banka bu ülkeleri sektör ve proje kredileriyle destekler.

-Yatırımlar yeniden düzenlenmeli ve artırılmalıdır. Uyum programı uygulayan ülkede özel kesim yatırımlarının ve yabancı yatırımların artması

beklenir. Yatırım ve fiyat kontrolleri büyük çarpıklıklara neden olduğu için, bunların kaldırılması ve/veya azaltılması uyum programlarının en önemli öncelikli konulardır. Banka, özellikle son yıllarda sanayi kesimi reformunda, işgücü piyasası düzenlemelerine önem vermektedir (Webb ve Shariff, 1992:78).

1980'lerin başındaki uyum programlarında, dış ticaretin liberalizasyonu acelece uygulanmıştır. Zamanla dış ticaret ve sanayi reformunun, istikrarlı bir makroekonomik ortamda başarılı olacağı düşüncesiyle, kredi koşulları mali ve parasal politikaları da kapsamaya başlamıştır. Bu bağlamda ihracat sektörünün gelişmesi ve fiyatlardaki çarpıklıkların elimine edilmesi için gerçekçi döviz kuru ve enflasyonun baskı altına alınması için gerekli politikaların uygulanması koşulları, ticaret ve sanayi kesimi kredilerinde yer almaya başlamıştır. 1980'lerin ortasından itibaren, ulusal rekabetçiliği ve ihraç mallarında verimliliği artıran, daha çok maliyetlerin azaltılmasıyla rekabetçiliği artıran, işgücü piyasası düzenlemeleri, işten çıkarmalar, emeklilik sistemi, ücret ve sosyal güvenlik reformları uygulamalarına başlanmıştır.

3.3. Finansal Sektör Reformu

IMF ve DB finansal sektör reformlarına çok önem vermektedirler. Özellikle 1980'lerin ortasından itibaren finansal sektör reformlarında yoğunlaşmıştır. Finansal sektörün yönetimindeki zayıflıklar ve çarpıklıklar, banka sisteminin kredilendirme faaliyetleri en çok yoğunlaşmış konulardır. Finansal kurumların faaliyetlerinin ana hatlarının belirlenmesi, düzenlenmesi çok önemlidir. Büyük bankaların yeniden yapılanması gereklidir. Devletin bankalara olan desteğinin kalkması yönünde görüşler bu reformların koşuludur. Mali açığın azaltılması ve mali istikrar için bu gereklidir. Faiz oranlarının serbest bırakılması, yüksek enflasyon oranı, devalüasyon uygulamaları ve bütçe açıkları nedeniyle finansal kesimde bir çok problemler oluşmuştur. Aynı zamanda; finansal kesimdeki düzensizlik ve riskler tüm ekonomiyi etkiler. Bu nedenle finansal sektörün güçlendirilmesi, düzenlenmesi büyük önem taşır. Liberalizasyon politikası uygulamalarıyla dış rekabete açılan finans kesimi zayıflayıp, iflasa sürüklenebilir. Uyum programlarında finansal sektör reformları son yıllarda daha çok yer almaktadır. 1980'lerin ortalarında finans sektörü için verilen kredilerin çoğunluğu birinci kredi dilimi verildikten sonra kesilmiştir. Çünkü uygulamada zorluklar yaşanmıştır. Finansal sektör

reformlarının uygulanması için, iç-dış dengenin sağlandığı, istikrarlı bir makroekonomik durumun olması gerekir. Finans sektörü reformu makroekonomik istikrarın sürdüğü bir ortamda uyum programlarının son aşamalarında yer almalıdır. Aşama aşama planlanarak düzenlenmesi çok önemlidir (WB, 1992:78-79).

3.4. Kamu Girişimleri Reformu

Kamu girişimleri reformu, 1980'lerde birçok ülkede uygulanan uyum programlarının önemli bir parçasıdır. 1990'larda da konu önemini korumaktadır (WB, 1995:156). Banka kamu girişimleri konusundaki temel görüşünü şöyle açıklıyor; "Kamu mülkiyetindeki kuruluşlar genellikle rasyonel -etkin- çalışmıyor. Uluslararası rekabete açık değiller. Aşırı değerlenmiş döviz kurunun, reel bir devalüasyonundan sonra rekabetçiliklerini daha da kaybediyorlar.. Kamu girişimlerinin çıktısı, genellikle diğer firmaların girdisini oluşturuyor. Kamu girişimleri, malları maliyetinin altında bir fiyattan satılıyor. Diğer firmaların mallarının fiyatlarında çarpıklıklara -distortions- neden oluyor ve kaynaklar etkin kullanılmıyor. Kamu girişimleri fiyatlama politikaları aynı zamanda bütçe açığının da sebebidir" (WB, 1992:80). Kamu girişimi reformları ekonomik etkinliği artırmak için gereklidir. Bunu sağlamak için ise birinci olarak, kamu girişimleri mallarının fiyatları maliyetlerini yansıtmalıdır. Böylece bütçe açığı azaltılır ve kaynaklar etkin kullanılır. İkinci olarak iyi yönetilmelidir ve etkinliğini karlılığını artırmalıdır (WB, 1995: 162-163).

Tablo 4: Uyum Kredilerinde Kamu Sektörü Reformlarının 1979-1991 Dönemindeki Değişim (Kredi Sayısı)

Dönemi	SAL		SECAL		TOPLAM	
	Toplam	Kit Reformu İçeren Kredi sayısı ve oranı	Toplam	Kit Reformu İçeren Kredi sayısı ve oranı	Toplam	Kit Reformu İçeren Kredi sayısı ve oranı
1979-83	22	15(68)	13	4(31)	35	19(54)
1984-87	29	26(90)	60	25(42)	89	51(57)
1988-91	48	46(96)	73	43(59)	121	89(74)
Toplam	99	87(88)	146	72(49)	245	159(65)

Kaynak: Jayarajah ve Branson, *Structural ve Sectoral Adjustment, World Bank Experience, 1980-92 A World Bank Operations Evaluation Study, 1995:157.*

- Parantez içindeki değerler yüzde oranları ifade etmektedir.

1991 yılı sonlarına kadar 245 uyum kredisi anlaşması imzalanmıştır. Bunların 159'u ve/veya 3'de 2'si kamu sektörü reformuyla ilgilidir (WB, 1998:156). 1979-83 döneminde uyum kredisi anlaşması toplam 35 ve bunun 19'u % 54'ü, kamu sektörü reformunu kapsamaktaydı. 1984-87 döneminde ise anlaşma sayısı 89 olup, bunun 51'i % 57'si kamu sektörü reformuyla ilgilidir. 1988-1991 döneminde anlaşma sayısı 121'e çıkmıştır ve bunun %74'ü kamu sektörü reformundan oluşmaktadır.

Kamu sektörü reformları, aynı zamanda bu kuruluşların özelleştirilmesini de öngörür. Uyum programlarıyla ya kamu girişimleri özelleştirilecektir ya da bu kurumlar kamuda kalacaksa verimliliği artırılacaktır.

Kamu sektörü reformlarının birinci amacı, kamu kurumlarının zararlarından dolayı oluşan bütçe açıklarının giderilmesidir. Dolayısıyla bu açıklar, mevcut ya da yaratılmış monopoller aracılığıyla ve fiyat zamlarıyla giderilmelidir. Bu uygulamaların gerçekleşmesi, kamu sektörü reformunun başarılı sonuçları olarak görülür (Ongun, 1999:293). Reformda temel amaç da piyasa ekonomisini egemen kılmaktır.

3.5. Tarım Sektörü Reformu

Tarım, hem istihdam hem de büyüme oranını artırmak açısından önemli bir sektördür. Özellikle düşük gelirli ülkelerde, tarımda etkinliği artırmak önemlidir. Bu bağlamda uyum kredileri -özellikle sektörel uyum kredileri- tarım kesimine yönelmiştir. 1980'lerin başından 1986 yılına kadar, tarım kesiminde reform uygulamasının gerektiği görüşü baskındı. Yapılan uyum anlaşmalarının en az bir tanesi tarım kesimiyle ilgili olmuştur. Uyum programları, tarım kesiminde fiyatların piyasada oluşması konusunda yoğunlaşmıştır. Banka; bazı ülkelerdeki, tarımsal kuruluşlar ve tarımsal malların ticaretinde, girdi dağılımında monopolleşmenin olduğunu belirterek, uyum programlarının bu nedenle tarımsal piyasalardaki kontrollerin kaldırılmasına yöneldiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, tarım kesimine direkt müdahalelerin kaldırılmasına yönelmiştir (Webb ve Shariff, 1992: 76-77; WB, 1995:206-207).

4. Dünya Bankası'nın Yapısal Uyum Programlarını Uygulayan 42 Ülkeye Ait Genel Değerlendirme

Uyum programlarının değerlendirilmesi için; WB'nin programını uygulayan 42 ülkedeki GSMH büyüme oranı, enflasyon, dış borç/GSMH ve ihracatın ithalatı karşılama, CİB/GSMH oranı incelenerek, anılan ekonomik

göstergelerdeki değişimler tespit edilecektir. Anılan ekonomik göstergeler 1970-1997 dönemini kapsamaktadır. Bu dönemi 1970-1980, 1980-1990 ve 1990-1997 kesitlerinde üç alt döneme ayırarak incelemenin uygun olacağı düşünülmüştür. Uyum programları genel olarak 1980'li yıllarda uygulanmaya başlandığı için 1970-1980 dönemi uyum öncesi ekonomik göstergeleri ile 1980'li ve 1990'lı yıllarda, bu göstergelerdeki değişim karşılaştırılacaktır. 1990 ve izleyen yıllar ise; son yıllardaki ekonomik göstergelerdeki değişimi işaret etmesi açısından yıllık olarak incelenmiştir. 1980 sonrasındaki ekonomik göstergelerdeki değişim uyum programlarının etkisini göstermesi açısından önemlidir.

4.1. Büyüme Hızı

Öncelikle büyüme oranları incelenmektedir. WB 42 ülkeyi; Düşük Gelirli, Orta Gelirli, EMENA (Bazı Avrupa, Orta Doğu ve Kuzey Afrika), LAC (Latin Amerika Ülkeleri), Alt-Sahra Afrika Ülkeleri olarak gruplandırmaktadır.

Çalışmada bu gruplandırma bağlamında inceleme ve değerlendirme yapılmıştır. Tablo-5'de incelendiğinde, Düşük Gelirli Ülke grubunda yer alan 5 ülkede 1980'li yıllarda ortalama büyüme oranında, bir değişiklik olmadığı görülmektedir. 1990 ve izleyen yıllarda % 1'lik bir artış gerçekleşmiştir. Fakat Endonezya da krizin etkisiyle 1998 yılında büyüme oranı % -13,7 olmuştur.

Orta gelir düzeyinde yer alan ülkelerde ise, 1970-80 döneminde ortalama büyüme hızı % 6,6 iken 1980-90 döneminde % 5,9'a, 1990-97 döneminde ise, % 5,6'ya düşmüştür. Geçmişte ihracat devi olarak gösterilen Kore ve Tayland'ın yer aldığı bu grupta 1980 sonrası büyüme hızı düşmüştür.

Tablo 5: GSYİH'nin Büyüme Oranı (%)

Ülke Grupları	1970-80	1980-90	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
1)Düşük Gelirli Ülkeler	3,9	3,9	5,7	5,6	5,6	4,1	5,7	4,5	5,9	3,6
2)Orta Gelirli Ülkeler	6,6	5,9	7,9	5,7	4,5	5,4	7,1	7,5	6,0	5,2
3)EMENA Ülkeleri	5,9	4,3	6,1	4,5	3,3	3,0	2,7	1,0	8,7	4,7
4)Latin Amerika Ülk.	4,6	1,6	4,1	3,1	2,4	3,7	4,5	2,6	2,5	3,3
5) Alt Sahra Afrika Ülkeleri	3,6	2,4	1990-1998 2,6							

Kaynak: *Structural and Sectoral Adjustment, WB Experience, 1980-92, OED, A World Bank Operations Evaluation Study, 1995, World Development Report değişik yıllar ve International Financial Statistics Yearbook 1999'dan yararlanılarak hesaplanmıştır.*

1)Düşük Gelirli Ülkeler: Bangaldeş, Guyana, Endonezya, Nepal, Pakistan.

2)Orta Gelirli Ülkeler: Kore, Filipinler, Tayland.

3)EMENA: Malezya, Fas, Tunus, Türkiye, Yugoslavya.

4)Latin Amerika Ülkeleri: Bolivya, Brezilya, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Ekvator, Jamaika, Meksika, Nikaragua, Uruguay.

5)Alt-Sahra Afrika Ülkeleri: Merkezi Afrika Cumhuriyeti, Kongo, Fildişi Sahili, Gambia, Gana, Gine, Kenya, Malavi, Moritanya, Nijerya, Senegal, Somali, Sudan, Tanzanya, Togo, Uganda, Zaire, Zambia, Zimbabve.

- 1. Grup Ülkelerde Guyana'ya ait 1990 ve izleyen yıllarda veri yok.

- 3. Grup Ülkelerde Malezya ve Yugoslavya'ya ait 1990 ve izleyen yıllarda veriler yok.

- 5. Grup Ülkelerde Gambia, Sudan, Uganda, Zaire'ye ait 1990 ve izleyen yıllarda veriler yok.

3. Grupta yer alan EMENA ülkelerinde ise, 1970-80 döneminde büyüme hızı % 5,9 iken, 1980-90'da % 4,3'e , 1990-97 de ise % 4,1'e düşmüştür. Latin Amerika Ülkeleri, 1970-80'de % 4,6 büyür iken, 1980-90'da % 1,6 büyümüşler, 1990-97'de ise % 3,6 oranında büyümüşlerdir. Alt-Sahra Afrika Ülkelerinde ise; 1970- 80'de büyüme hızı % 3,6 iken, 1980-90'da % 2,4'den, 1990-98'de % 2,6'ya düşmüştür. Ayrıntılı olarak belirtilen 42 ülkenin büyüme hızını, genel olarak değerlendirdiğimizde, 1980 ve izleyen yıllarda büyüme hızının düştüğü tespit edilmiştir.

4.2. Enflasyon Oranı

Uyum programlarının temel hedeflerinin biri de enflasyonu düşürmektir. Bu nedenle enflasyon oranlarındaki değişim incelenecektir. 1. ve 2. ülke gruplarında enflasyon oranı düşmüştür. 3. grup ülkelerin enflasyon oranı 1980 sonrası yükselmiştir. Ancak bu ülke grubunda Türkiye ve Yugoslavya'nın enflasyon oranları ortalamayı yükseltmektedir. Özellikle Yugoslavya'da 1989 yılında bu oran % 1,240 olmuştur.

Tablo 6: Enflasyon Oranları (%)

Ülke Grupları	1970-80	1980-90	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
1)Düşük Gelirli Ülkeler	13,2	11,4	7,9	10,7	9,9	7,4	8,4	10,5	7,9	8,4
2)Orta Gelirli Ülkeler	13,5	9,6	9,6	10,7	6,0	5,1	4,7	7,0	5,8	3,0
3)EMENA Ülkeleri	15,3	61,5	26,0	24,0	26,0	26,0	37,5	32,0	25,2	30,7
4)Latin Amerika Ülk.	37,0	322,3	321,0	110,0	126,0	218,0	244,0	28,0	18,5	11,6
5) Alt Sahra Afrika Ülkeleri	15,5	26,8	37,1	245,0	407,0	179,0	407,0	28,0	18,0	-

Kaynak: *Structural and Sectoral Adjustment, WB Experience, 1980-92, OED, A World Bank Operations Evaluation Study, 1995, World Development Report değişik yıllar ve International Financial Statistics Yearbook 1999'dan yararlanılarak hesaplanmıştır.*

1)Düşük Gelirli Ülkeler: Bangladeş, Guyana, Endonezya, Nepal, Pakistan.

2)Orta Gelirli Ülkeler: Kore, Filipinler, Tayland.

3)EMENA: Malezya, Fas, Tunus, Türkiye, Yugoslavya.

4)Latin Amerika Ülkeleri: Bolivya, Brezilya, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Ekvator, Jamaika, Meksika, Nikaragua, Uruguay.

5)Alt-Sahra Afrika Ülkeleri: Merkezi Afrika Cumhuriyeti, Kongo, Fildişi Sahili, Gambia, Gana, Gine, Kenya, Malavi, Moritanya, Nijerya, Senegal, Somali, Sudan, Tanzanya, Togo, Uganda, Zaire, Zambia, Zimbabve.

- 1. Grup Ülkelerde Guyana'ya ait 1990 ve izleyen yıllarda veri yok.

- 3. Grup Ülkelerde Malezya ve Yugoslavya'ya ait 1990 ve izleyen yıllarda veriler yok.

- 5. Grup Ülkelerde Gambia, Sudan, Uganda, Zaire'ye ait 1990 ve izleyen yıllarda veriler yok.

4. Ülke grubunda ise 1980 sonrası enflasyon oranı yükselmiştir. 1980-90 döneminde Nikaragua'da ortalama enflasyon oranı % 1352, Bolivya'da % 1259, Brezilya'da % 558 olmuştur. 1995 de anılan ülkelerde enflasyon düşmüştür. Alt-Sahra Afrika Ülkelerinde ise 1980 sonrası enflasyon yükselmiştir. Kongo'da çok yüksek gerçekleşmiştir ve 1994'ten sonra hesaplanmamıştır. Çünkü veri yoktur. Merkezi Afrika Cumhuriyeti, Fildişi Sahili, Moritanya, Senegal, Somali, Sudan, Togo ve Zaire'ye ait enflasyon verileri de bazı yıllar var, çoğu yılda ise yoktur. Bu ülkelere ilişkin veriler 1994'ten sonra IFS Yearbook 'da yer almamaktadır. Bu nedenle son 2 yılda enflasyonda düşme gözlenmektedir.

4.3. Toplam Dış Borçların GSMH'ya Oranı

Uyum programlarını uygulayan ülkelerde toplam dış borcun düşmesi özellikle de yeni bir borç krizinin patlak vermemesi beklenir. Toplam dış borcun düşmesi, uyum programının başarısının bir göstergesidir. Bu bağlamda toplam dış borcun/GSMH içindeki payı incelenecektir.

Tablo 7: Toplam Dış Borç / GSMH Oranı

Ülke Grupları	1970-80	1980-90	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
1)Düşük Gelirli Ülkeler	13,2	11,4	7,9	10,7	9,9	7,4	8,4	10,5	7,9	8,4
2)Orta Gelirli Ülkeler	13,5	9,6	9,6	10,7	6,0	5,1	4,7	7,0	5,8	3,0
3)EMENA Ülkeleri	15,3	61,5	26,0	24,0	26,0	26,0	37,5	32,0	25,2	30,7
4)Latin Amerika Ülk.	37,0	322,3	321,0	110,0	126,0	218,0	244,0	28,0	18,5	11,6
5) Alt Sahra Afrika Ülkeleri	15,5	26,8	37,1	245,0	407,0	179,0	407,0	28,0	18,0	-

Kaynak: *Structural and Sectoral Adjustment, WB Experience, 1980-92, OED, A World Bank Operations Evaluation Study, 1995, World Development Report değişik yıllar ve International Financial Statistics Yearbook 1999'dan yararlanılarak hesaplanmıştır.*

1)Düşük Gelirli Ülkeler: Bangaldeş, Guyana, Endonezya, Nepal, Pakistan.

2)Orta Gelirli Ülkeler: Kore, Filipinler,Tayland.

3)EMENA: Malezya, Fas, Tunus, Türkiye, Yugoslavya.

4)Latin Amerika Ülkeleri: Bolivya, Brezilya, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Ekvator, Jamaika, Meksika, Nikaragua, Uruguay.

5) Alt-Sahra Afrika Ülkeleri: Merkezi Afrika Cumhuriyeti, Kongo, Fildişi Sahili, Gambia, Gana, Gine, Kenya, Malavi, Moritanya, Nijerya, Senegal, Somali, Sudan, Tanzanya, Togo, Uganda, Zaire, Zambia, Zimbabve.

- 1. Grup Ülkelerde Guyana'ya ait 1990 ve izleyen yıllarda veri yok.

- 3. Grup Ülkelerde Malezya ve Yugoslavya'ya ait 1990 ve izleyen yıllarda veriler yok.

- 5. Grup Ülkelerde Gambia, Sudan, Uganda, Zaire'ye ait 1990 ve izleyen yıllarda veriler yok.

Düşük gelirli ülkeler grubunda 1980 sonrası toplam dış borçların GSMH'ye oranı artmıştır. Bu grupta yer alan ülkelerin tümünde toplam dış borç/GSMH oranı artmıştır. Açıklamada yer aldığı gibi 1990'ı izleyen yıllarda Guyana'ya ait veriler bulunamadığından hesaplama dahil değildir. Fakat bu ülkenin dış borç/GSMH oranı 1980 de 119 iken, 1990 da 425'e çıkmıştır. Bu nedenle 1993, 1994 ve 1997 de anılan oran düşmüş gibi görünmektedir. Fakat 1970-80 ortalamasının çok üstündedir. Orta gelirli ülkeler grubunda ise 1980 sonrasında toplam dış borç/GSMH oranı yaklaşık olarak bir misli artmıştır. Aynı tespit EMENA ülkeleri için de geçerlidir. Latin Amerika Ülkeleri ve Alt-Sahra Afrika Ülkelerinde de bu oranda büyük artışlar vardır. 42 ülkenin hepsini bir arada değerlendirdiğimizde toplam dış borç/GSMH oranının yükseldiği tespit edilmiştir. Uyum programı dış borçların azalması konusunda başarılı olamamıştır.

4.4. İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

Uyum programlarında ihracata yönelik büyüme politikası uygulanır. Bu bağlamda ihracatın artması beklenir. Bu nedenle İhracatın ithalatı karşılama oranı önemlidir. Bu bağlamda, uyum programı uygulayan 42 ülkedeki bu rasyodaki değişim incelenecektir.

Tablo 8: İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

Ülke Grupları	1970-80	1980-90	1990	1993	1994	1997
1) Düşük Gelirli Ülkeler	34,4	90,8	49,2	38,5	57,7	36,5
2) Orta Gelirli Ülkeler	24,3	46,1	34,5	36,7	39,4	48,3
3) EMENA Ülkeleri	23,8	50,1	41,2	48,0	57,2	51,3
4) Latin Amerika Ülkeleri	35,0	78,0	56,4	39,4	117,0	65,3
5) Alt Sahra Afrika Ülkeleri	32,4	86,3	86,5	101,0	179,4	93,2

Kaynak: *Financial Statistics Yearbook 1999 dan veriler derlenerek hesaplanmıştır.*

1) Düşük Gelirli Ülkeler: Bangladeş, Endonezya, Nepal ve Pakistan.

2) Orta Gelirli Ülkeler: Kore, Filipinler, Tayland.

3) EMENA Ülkeleri : Fas, Tunus, Türkiye.

4) Latin Amerika Ülkeleri: Bolivya, Brezilya, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Ekvator, Jamaika, Meksika, Nikaragua, Uruguay.

5) Alt-Sahra Afrika Ülkeleri: Merkezi Afrika Cumhuriyeti, Kongo, Fildişi Sahili, Gambia, Gana, Gine, Kenya, Malavi, Moritanya, Senegal, Sudan, Tanzanya, Togo, Uganda, Zambia, Zimbabve.

*Nijerya ayrı değerlendirilmiştir.

Düşük gelirli ülkeler grubunda ihracatın, ithalatı karşılama oranı 1970-80 döneminde % 78 iken, 1980-90 döneminde % 67'ye düşmüştür. 1992 yılı ve izleyen yıllarda yükselmeler yaşanmıştır. Ancak 1970-80 dönemi ortalamasına yaklaşılamamıştır. Anılan ülke grubunda 1990-97 döneminde, Endonezya'nın ihracatın ithalatı karşılama oranı ortalama % 1,2 iken, Nepal'de bu oran yaklaşık olarak % 30 civarında, Bangladeş'de % 51, Pakistan'da ise % 75'dir.

Orta Gelirli Ülkeler grubunda, anılan oran 1980-90 döneminde ortalama % 90'a çıkmıştır. Ancak 1990-97 döneminde ortalama % 78'e gerilemiştir. İhracat devi olarak, dünyaya örnek gösterilen ülkelerin bulunduğu bu grubun incelediğimiz dönem içinde her zaman ithalatları, ihracatlarından daha fazladır.

3. grup ülkelerde 1980-90 döneminde ihracatın, ithalatı karşılama oranı % 19'luk bir artış göstermiştir. Ancak 1990 ve izleyen yıllarda bu oran düşmüştür. 1990-97 döneminde anılan oran ortalama olarak, Türkiye'de % 60, Fas'da % 64, Tunus'da ise % 67'dir.

Latin Amerika Ülkeleri grubunda 1980-90 döneminde, ihracatın ithalatı karşılama oranı % 1.1'e yükselmiştir. Özellikle Brezilya ve Meksika'nın ihracatı çok artmıştır. Bu ülkeleri Bolivya, Ekvator ve Uruguay izlemektedir. 1990-97 döneminde ise 1995'de Brezilya'da bu oran % 86'ya, 1996'da % 84'e ve 1997'de % 82'ye düşmüştür. 1990'dan sonra, anılan ülke grubunda, bu oran azalmıştır.

Alt-Sahra Afrikası, Ülkelerinde 1980-90 döneminde ihracatın ithalatı karşılama oranı % 73'ten, % 66'ya düşmüştür. Anılan ülke grubunda yer alan Nijerya'yı ayrı incelemenin uygun olacağını düşündük, çünkü bu ülkenin ihracatı ve ithalatı yaklaşık olarak 16 ülkenin, ihracat-ithalat toplamına

eşittir. Nijerya'da 1970-80 döneminde anılan oran % 1.4 iken, 1980-90'da % 1.2, 1990-95 döneminde ise % 1.4 olmuştur. Yukarıda ayrıntılı olarak incelenen ihracatın, ithalatı karşılama oranının, 1980 sonrası azaldığı tespit edilmiştir. Birkaç ülke hariç, hemen hemen tüm ülkeler ihracat gelirleriyle, ithalat giderlerini karşılayamamaktadırlar. Dışa açık ekonomi politikası uygulayan ülkelerin, büyüme oranlarının yükseleceği, ihracat gelirlerinin artacağı ve dış borç oranlarının azalacağı WB ve IMF'ce beklenmekteydi. Anılan beklentiler gerçekleşmemiştir.

4.5. Cari İşlemler Dengesinin GSMH'ya Oranı

Uyum programı uygulayan ülkelerde ihracat ve büyüme hızının artışıyla, dış

borçlanmanın düşmesine bağlı olarak CİB açığının azalması veya ortadan kalkması beklenir. Bu bağlamda, WB'nin uyum programını uygulayan 42 ülkedeki CİB/GSMH oranı incelenecektir.

Cari işlemler bilançosuna, ülke sakinlerince gerçekleştirilen mal ve hizmet ithal ve ihracına ilişkin tüm işlemler ve hizmet ithal ve ihracına ilişkin tüm işlemler kaydedilir. Diğer mal ve hizmet gelir-giderleri olarak; dış turizm gelir-giderleri, dış borç faiz ödemeleri, kar transferleri v.b. kaydedilir.

Tablo 9: Cari İşlemler Açığı / GSMH Oranı

Ülke Grupları	1970-80	1980-90	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
1)Düşük Gelirli Ülkeler	-5,3	-5,8	-2,1	-3,9	-9,5	-8,5	-7,2	-7,9	-4,3	-
2)Orta Gelirli Ülkeler	-3,8	-2,7	-5,2	-3,6	-3,0	-3,4	-3,7	-4,2	-5,8	-3,0
3)EMENA Ülkeleri	-3,2	-2,9	-2,3	-1,4	-3,1	-4,1	-4,3	-2,6	-2,5	-1,8
4)Latin Amerika Ülk.	-4,6	-5,8	-1,2	-5,0	-6,6	-9,2	-6,4	-5,7	-5,1	-
5) Alt Sahra Afrika Ülkeleri	-6,3	-7,1	-2,7	-5,4	-5,8	-9,6	-9,2	-8,5	-	-

Kaynak: *Structural and Sectoral Adjustment, WB Experience, 1980-92, OED, A World Bank Operations Evaluation Study, 1995, World Development Report değişik yıllar ve International Financial Statistics Yearbook 1999'dan yararlanılarak hesaplanmıştır.*

1) Düşük Gelirli Ülkeler: Bangladeş, Guyana, Endonezya, Nepal, Pakistan.

2) Orta Gelirli Ülkeler: Kore, Filipinler, Tayland.

3) EMENA: Malezya, Fas, Tunus, Türkiye, Yugoslavya.

4) Latin Amerika Ülkeleri: Bolivya, Brezilya, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Ekvator, Jamaika, Meksika, Nikaragua, Uruguay.

5) Alt-Sahra Afrika Ülkeleri: Merkezi Afrika Cumhuriyeti, Kongo, Fildişi Sahili, Gambia, Gana, Gine, Kenya, Malavi, Moritanya, Nijerya, Senegal, Somali, Sudan, Tanzanya, Togo, Uganda, Zaire, Zambia, Zimbabve.

- 1. Grup Ülkelerde Guyana'ya ait 1990 ve izleyen yıllarda veri yok.

- 3. Grup Ülkelerde Yugoslavya'ya ait 1990 ve izleyen yıllarda veriler yok.

- 5. Grup Ülkelerde Gine, Somali, Zaire, Zambiya ve Zimbabve'ye ait 1990 ve izleyen yıllarda veriler yok.

Düşük Gelirli Ülkeler grubunda, cari işlemler açığının GSMH' ye oranı 1970-80 döneminde -% 5.3'ten, 1980-90 döneminde -% 5.8'e çıkmıştır. 1991 ve izleyen yıllarda bu açık daha da artmıştır. Anılan ülke grubunda, ihracatın ithalatı karşılama oranı da düşmüştür. Orta Gelirli Ülkeler grubunda, anılan oran 1980-90 döneminde düşmüştür. 1990'lı yıllarda bu oran yükselmiştir. EMENA ülkelerinde bu oran 1970-80 döneminde -% 2.9'a düşmüştür. Fakat 1980 ve izleyen yıllarda CİB açığı artmış ve bu oranda yükselmiştir.

Latin Amerika Ülkeleri grubunda ise, 1980 sonrası, CİB açığının GSMH' ye oranı yükselmiştir. Bu oran izleyen yıllarda ise giderilememiştir. Alt-Sahra Afrikası Ülkelerinde, bu oran 1980'den sonra daha da artmıştır.

Yukarıda tespit edildiği gibi, tüm ülke gruplarında CİB açığının GSMH'ye oranı artmıştır. Uyum programları uygulamaları, dış dengesizliği giderilememiştir. CİB açığının artması mal hizmet ticaretinden ve/veya dış borç faiz ödemeleri ya da kâr transferlerinden doğan açıklardan kaynaklanmaktadır.

Çalışmada ulaşılan sonuçlar, uyum programı uygulayan ülkelere ait değerlendirme çalışmalarlarıyla karşılaştırılmıştır. 1973-1988 döneminde yapısal uyum ve istikrar programları uygulayan ülkelerle, bu programın uygulanmadığı ülkeleri karşılaştırılan IMF iktisatçısı Mohsin Khan'ın çalışmasında yapısal uyum ve istikrar programı uygulayan ülkelere, büyüme hızının düştüğü sonucuna ulaştığı, tespit edilmiştir (Khan, 1990:15).

1980'li yıllarda Afrika'da uyum programı uygulayan 24 ülkeyi inceleyen UNICEF iktisatçısı E. Jespersen; uyum programlarını üç ölçüte göre

değerlendirmiştir. Bunlar, sermaye birikimi oranı, GSMH içinde sanayi ürünlerinin payı ve ihracat performansıdır. Ulaştığı sonuçlar ise şöyledir: 20 ülkede sermaye birikimi yavaşlamıştır. 18 ülkede GSMH içinde sanayi ürünleri payı azalmış ve 13 ülkede ihracatın miktar olarak düştüğü tespit edilmiştir (Jespersen, 1992:15; Bello, 1998:64-65).

Yapısal uyum programı uygulayan 36 Alt-Sahra Afrikası ve Latin Amerika ülkesini kapsayan, 1981-89 dönemini içeren F.Stewart'ın çalışmasının sonuçları ise şöyledir: Kişi başına düşen gelir 8 ülkede artmış, 28 ülkede ise azalmıştır. 32 ülkenin, 24'ünde yatırımlar azalmış, 12'sinde artmıştır (Stewart, 1991:1849)

5. Sonuç

Dünya Bankası'nın yapısal uyum programını uygulayan 42 ülkeyi kapsayan çalışmada ulaşılan sonuçlar şöyle özetlenebilir. Büyüme hızı 1980 ve izleyen yıllarda beş ülke grubunda da düşmüştür. Enflasyon oranı Türkiye ve Alt Sahra Afrikası ülkeleri hariç, diğer ülke gruplarında düşmüştür. Toplam dış borçların GSMH'ya oranı beş ülke grubunda da artmıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı, 1980'li yıllarda artmıştır. Ancak 1990'lı yıllarda anılan oran beş ülke grubunda da düşmüştür. Cari işlemler açığının GSMH'ya oranı ise tüm ülke gruplarında artmıştır. Bu çalışma ve diğer çalışmaların sonuçları gösteriyor ki, birçok gelişmekte olan ülkede ve Türkiye'de 20 yıldır uygulanan yapısal uyum programları çoğunlukla başarısızdır. Ödemeler bilançosu dengesizliği problemini çözeceği ve ekonomiyi sürdürülebilir bir büyüme sürecine sokacağı öne sürülen DB ve IMF'nin istikrar ve yapısal uyum programlarının mantığı şu şekildedir: Enflasyonun yavaşlaması ve özellikle ülkenin dış borç ödeyebilirliğini tekrar kazanabilmesi, ekonominin daraltılması ve gelirlerin düşürülmesi ile olanaklıdır. Böylece hem ithalat talebi hem iç talep düşecek, üretilen pazarlanabilir artık da devalüasyon uygulamalarıyla ihraç edilebilecektir. Bir politikanın başarısı, kaynakların tam ve etkin kullanılarak ekonomik büyümenin sağlanmasıyla ve insanların refah seviyesinin artışıyla ölçülür, fakat bu gerçekleşmemiştir. Programı uygulayan ülkelerin dış borçlanma olanakları artmış ve dış borçlanma sürekli artmıştır.

Kaynakça

- Akdemir, S. (2000) Küreselleşme Sürecinde İstikrar ve Yapısal Uyum Programları (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara:Gazi Üniversitesi.
- Bello, W. (1998) *Karanlık Zafer, ABD, Yapısal Uyum ve Küresel Yoksulluk*, (Çev. F. Başkaya), İmge Kitabevi, Ankara.
- Çevik, Ç. (1991) Gelişen Ülkelerde Uygulanan İstikrar Politikaları, Türkiye 1980-89, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- IMF (1980-1998) Annual Report.
- IMF, (1993) Economic Adjustment in Low-Income Countries, September, Occasional Paper 106, Washington D.C.
- Jespersen, E.(1992) External Shocks, Adjustment Policies and Social Performance, in Giovanni Andrea Cornia et. (Ed.), *Africa's Recovery in the 1990s from Stagnation to Human Development*, Martins Press, New York.
- Kapur, D. (1997) "The New Conditionalties of the International Financial Institutions", in UNCTAD, *International Monetary and Fiscal Issues for the 1990s*, Vol.VIII., UN Publication, New York and Geneva., ss.127-138.
- Kazgan, G. (1974) *İktisadi Düşünce veya Politik İktisatın Evrimi*, Bilgi Yayınevi, 2.Basım, Ankara.
- Khan, M. S. (1990) "Empirical Aspects of Fund-Supported Adjustment Programs", International Seminar on Structural Adjustment Policies in the Third World, United Nations Development Programme, Dhaka, 13-15 January, ss.1-29.
- Ongun, M.T. (1999) "İstikrar ve Yapısal Uyum: Temel Kavramlar ve Metodoloji", *Türk-İş 99 Yılığ*, 2.Cilt, Kasım, Ankara, ss.278-313.
- Sönmez, S. (1999) *Dünya Ekonomisinde Dönüşüm, Sömürgecilikten Küreselleşmeye*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Stewart, F. (1991) "The Many Faces of Adjustment", *World Development*, Cilt:19, Sayı:12, ss.1847-1864.
- Streeten, P. (1991)"Structural Adjustment: A Survey of the Issues and Options", H.W. Singer, N. Hatti and R. Tandon (Ed.), *Adjustment and Liberalisation in the Third World*, New Delhi, ss.303-324
- Thomas, V. ve A. CHİBBER (1989) *Adjustment Lending, How It Has Worked, How It Can Be Improved*, 1st edition, monograph, WB, USA.
- Timur, T. (1996) *Küreselleşme ve Demokrasi Krizi*, İmge Kitabevi, Ankara.
- World Bank (1980-1998) Annual Report.
- Webb, S.B. ve K. KHARİFF (1992) "Designing and Implementing Adjustment Programs", *Adjustment Lending Revisited Policies to Restore Growth*, WB, Washington, D.C. ss.69-95.
- Yılmaz, Ş. (1992) *Dış Ticaret Kuramlarının Evrimi*, G.Ü. Yayın No:178, İ.İ.B.F. Yayın No:57.